

RIIGIKOHUS
*****

ÕIGUSTEABE OSAKOND

**Riigikohtu praktika kriminaal- ja väärteoasjades
mai–august 2017**

Aktuaalse praktika ülevaade

Andraš Tšitškan
kohtupraktika analüütik

Kaido Sikka
peaspetsialist

Tartu
2017

SISUKORD

I. STATISTILINE ÜLEVAADE	3
II. AKTUAALSE PRAKTIKA ÜLEVAADE.....	4
2.1. MATERIAALÕIGUS	4
2.1.1. Avaliku korra rikkumine KarS §-de 262 ja 263 mõttes ning vahekord §-ga 121 (3-1-1-15-17).....	4
2.1.2. Rahapesu (KarS § 394) vahetu objekt (3-1-1-24-17).....	7
2.1.3. Strateegiline kaup strateegilise kauba seaduse tähenduses (3-1-1-23-17).....	7
2.2. MENETLUSÕIGUS	8
2.2.1. Psühhiaatrilisele sundravile allutatud isiku õigus taotleda sundravi muutmist ja lõpetamist (3-1-1-62-16).....	8
2.2.2. Tsiviilhagiga seotud määruste vaidlustamine määruskaebe korras, tsiviilhagi kriminaalmenetluses läbivaatamise tingimused ning tsiviilkohtumenetluse seadustiku normide rakendamine kriminaalmenetluses (3-1-1-22-17).....	9
2.2.3. Kriminaalmenetluse KrMS § 202 alusel tingimusliku lõpetamise mõju kannatanu esitatud tsiviilhagile (3-1-1-33-17).....	11
2.2.4. KrMS § 202 lg 2 p 1 alusel süüdistatavale pandud kahju hüvitamise kohustuse edasikaebepiirang KrMS § 385 p 10 mõttes (3-1-1-33-17).....	12
2.2.5. Tõendite tutvustamata jätmise põhjendatus vahistamisküsimuses ja ebapiisava põhjenduse tagajärg (3-1-1-27-17).....	13
2.2.6. Vahistamise asendamise taotluse läbivaatamine (3-1-1-25-17, 3-1-1-27-17) ...	13
2.2.7. Allkirja puudumine kohtuistungil protokollilt (3-1-1-114-16).....	14
2.2.8. Kaitsja ja prokuröri puudumine korraldaval istungilt (3-1-1-32-17).....	15
2.2.9. Menetlusõiguse rikkumise kvalifitseerimine olukorras, kus kohus lahendas väärteoasja ilma kaitsja osavõtuta, kuigi kaitsja osavõtt kohtumenetlusest oli kohustuslik (3-1-1-28-17).....	16
2.2.10. Vikipeedias avaldatud andmete tuginemine (3-1-1-23-17).....	16

I. STATISTILINE ÜLEVAADE

01.05.2017–31.08.2017 tegi Riigikohtu kriminaalkolleegium põhistatud lahendeid 13 kriminaalasjas ja neljas väärteoasjas, sealhulgas kolleegiumi kogu koosseisu poolt kahes kriminaalasjas ja üldkogu poolt ühes kriminaalasjas. Täpsemat statistikat käesolevas ülevaates ei kajastata. Riigikohus läks 1. juulil 2017 üle ühtsele kohtute infosüsteemile, millega seoses ei ole statistilised andmed veel kättesaadavad.

Süüteoliikidest puudutasid kriminaalkolleegiumi lahendid peamiselt varavastaseid ja isikuvastaseid süütegusid, väiksemal määral ka liiklusalaseid ja majandusalaseid süütegusid. Materiaalõiguse osas puututi kokku eelkõige eriosaga seotud probleemidega, sealhulgas probleematikaga seoses avaliku korra raske rikkumise ning vara varjamisega pankroti- ja täitemenetluses. Menetlusõiguslikest küsimustest kerkisid vaatlusalusel perioodil esile nii üld- kui ka eriosalised küsimused, sealhulgas problemaatika seoses psühhiaatrilise sundravi kohaldamise, kohtuistungiprotookolli vormistamise, lisakaristuse määramise ja tsiviilhagiga.

Vaatamata sellele, et tegemist on Riigikohtu praktika ülevaatega, tuleb silmas pidada, et **Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti üksnes kohtulahendites**. Alljärgnevas ülevaates esitatu ei ole võrdsustatav Riigikohtu poolt lahendites väljendatud seisukohtadega.

II. AKTUAALSE PRAKTIKA ÜLEVAADE

2.1. MATERIAALÕIGUS

2.1.1. Avaliku korra rikkumine KarS §-de 262 ja 263 mõttes ning vahekord §-ga 121 (3-1-1-15-17)

01.07.2014 jõustusid korrakaitseadus ning karistusseadustiku muudatused, millega muu hulgas muudeti KarS §-de 262 ja 263 sõnastust. Kui enne nähti ette vastutus rahu või avaliku korra rikkumise eest, siis pärast seadusemuudatust avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumise eest. 01.01.2015 jõustusid veel ühed muudatused: KarS §-s 262 nähti ette vastutus juriidilisele isikule ja KarS § 263 lg-s 2 muudeti kvalifitseerivaid koosseisutunnuseid. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kogu koosseis selgitas lahendis 3-1-1-15-17, missugune käitumine on kehtiva KarS §-de 262 ja 263 järgi karistatav ning kas varasemas praktikas väljendatud seisukohad on kehtiva seaduse kohaldamisel jätkuvalt asjasse puutuvad.

Riigikohtu praktika järgi eeldas kuni 01.07.2014 kehtinud KarS §-de 262 ja 263 mõttes nende süüteo koosseisude objektiivsete tunnuste täitmine järgmiste asjaolude tuvastamist:

- teo toimepanemist avalikus kohas või teo tagajärjel väljaspool vahetat tegutsemiskohta viibivate isikute rahu või avaliku korra muul viisil rikkumist,
- selle kindlakstegemist, kuidas või millega objektiivselt avalikku korda rikuti,
- selle asjasse mittepuutuva personifitseeritud füüsilise isiku olemasolu, kelle rahu tegu rikkus,
- KarS § 263 puhul ka selle paragrahvi punktides nimetatud kvalifitseeriva koosseisutunnuse tuvastamist,
- samuti eeldati, et KarS § 263 järgi kvalifitseeritud tegu peab kvalifitseeriva koosseisutunnuseta vastama avaliku korra rikkumise põhikoosseisule, st §-le 262.¹

Kriminaalkolleegium leidis, et viidatud korrakaitseaduse sätetest ja karistusseadustikus tehtud muudatustest **ei saa** teha järeldust, mille kohaselt piisab alates 01.07.2014 süüteo kvalifitseerimiseks KarS § 263 järgi üksnes selle tuvastamisest, et tegu on toime pandud avalikus kohas ning rikutud on avalikus kohas käitumise üldnõudeid, kuid vajalik pole selliste asjasse mittepuutuvate isikute kindlakstegemine, keda süüdlase tegevus häiris või ohustas.²

Kehtivad KarS §-d 262 ja 263 kujutavad endast **blanketset** süüteo koosseisu, mille objektiivseid tunnuseid tuleb sisustada **korrakaitseaduse** sätete kaudu. **Süüdlase käitumise kvalifitseerimiseks avaliku korra rikkumisena peavad olema täidetud järgmised tingimused:**

- tegu pandi toime avalikus kohas,
- selle teoga rikuti mõnd KarS §-des 55 või 56 ette nähtud avalikus kohas käitumise üldnõuet,
- avaliku korra raske rikkumise korral peab kindlaks tegema ka mõne KarS § 263 lg-s 1 sätestatud kvalifitseeriva koosseisutunnuse olemasolu (nt vägivalda),
- sarnaselt senises kohtupraktikas omaksvõetud seisukohale on **jätkuvalt** vaja tuvastada seegi, et kõnealuse teoga häiriti või ohustati asjasse mittepuutuvaid isikuid.³

¹ RKKKo 3-1-1-15-17, p 16.

² RKKKo 3-1-1-15-17, p 20.

³ RKKKo 3-1-1-15-17, p-d 21 ja 24.

Loetelus viimasena nimetatud järelduse tingib esiteks see, et KorS §-des 55 ja 56 ette nähtud **avalikus kohas käitumise üldnõuded on eeskätt seotud teiste isikute häirimise või ohustamisega**. Nii on KorS § 55 lg 1 p-s 1 loetletud tegevuste (teise isiku löömine, tõukamine, kaklemine, asjade loopimine teise isiku, looma või asja pihta neid ohtu seades või muul viisil vägivaldne käitumine) kõrval keelatud teist isikut sõnaga, žestiga või muul moel solvata, hirmutada või ähvardada (p 2), viibida alasti, kui see oluliselt häirib teisel isikul koha sihipä-rast kasutamist (p 3), pakkuda isikut häirival viisil talle kaupa või teenust või häirival viisil kerjata (p 4), magada või telkida viisil, mis oluliselt häirib teisel isikul koha sihipä-rast kasutamist (p 6). **Järelikult eeldab nende keeldude rikkumise kindlakstegemine vältimatult ka sellise isiku kindlakstegemist, keda süüdlase tegu häiris või ohustas.**⁴

Teisalt on tähtis tähele panna, et **KarS §-dega 262 ja 263 kaitstav õigushüve on esmajärje-korras avalik kord**. Eelnev ei välista, et nende süüteo koosseisudega kaitstakse ka teisi õi-gushüvesid (nt inimese tervist). Eristamaks aga avaliku korra rasket rikkumist üksnes indivi-duaalsetid õigushüvesid kaitsvatest süüteo koosseisudest (nt KarS § 121 lg 1), on vajalik kind-laks teha mõni täiendav tegu iseloomustav tunnus, mis annab aluse kõneleđa just avaliku korra kahjustamisest. **Ainuüksi teo toimepanek avalikus kohas selline täiendav tunnus ei ole, kuivõrd sellega iseenesest ei pruugi veel kaasneda avaliku korra kahjustamist. Nii ei saa avalikku korda rikkuda nt isiklike suhete lahendamise ajendatud öisel ajal ja inimtühjal tänaval toimuv kaklus, kui seda ei näe ega kuule muud isikud.** Kuigi konflik-tis osalevad isikud rikuvad kirjeldatud viisil käitudes KorS § 55 lg 1 p-s 1 sätestatud keeldu, mille kohaselt ei ole lubatud avalikus kohas kakelda, ei saa nende teguviis siiski häirida ega ohustada asjasse mittepuutuvaid isikuid. **Kuna kakluse toimumine KorS § 55 lg 1 p 1 tä-henduses eeldab vähemalt kahe isiku osavõttu, peab seda KarS § 263 lg 1 p 1 koosseisu-tunnuste täitmise eeldusena pealt nägema või kuulma veel mõni muu kõrvaline isik.** Arusaadavalt sõltub ka sel juhul süüdlaste teo lõplik kvalifitseerimine süüteo subjektiivsetele tunnustele antavast hinnangust, sest ei saa välistada, et kakluses osalevad isikud seavad ees-märgiks kõrvaliste isikute häirimise. Sellisel juhul võib aktualiseeruda küsimus avaliku korra rikkumise katsest.⁵

Kriminaalkollegium täpsustas ka varasemas asjas 3-1-1-7-07 väljendatud arusaama, mille järgi võib tegu täita KarS §-s 263 märgitud kuriteo objektiivsed tunnused vaid juhul, kui see vastab ka kvalifitseeriva tunnusega avaliku korra rikkumise põhikoosseisule (§-le 262). **Kuigi enamikul juhtudel võib see põhimõte kehtida, ei ole see absoluutne.** Mõnel juhul ei pruugi kvalifitseeriva koosseisutunnuse (nt vägivalla) mõttelise väljajätmise korral süüdlase tegu avaliku korra rikkumise, s.o KarS § 262 objektiivsetele tunnustele vastata. **Seega ei saa neid norme käsitada põhi- ja kvalifitseeritud süüteo koosseisudena, millest esimene neeldub alati teises, st raskemas süüteo koosseisus. Mõlemal juhul on tegemist põhikoosseisuga, mille objektiivsed tunnused tuleb iga kord tuvastada eraldi.**⁶

Nõue, mille kohaselt tuleb KarS § 263 järgi kvalifitseeritud süüdistuses nimetada see **juhuslik või asjasse mittepuutuv personifitseeritud füüsiline isik, keda teoga häiriti või ohustati, ei tähenda, et kõnealune isik peaks olema süüdistuse põhjal iga kord nimeliselt tuvastatav.** Praktikas võib ette tulla, et asjas kogutud tõendite kohaselt on selle isiku häirimi-ne või ohustamine objektiivselt ilmne, kuid teda ei saa või ka pole põhjust nimeliselt tuvasta-da (nt turvakaamera videosalvestiselt nähtub, et grupp turiste põgeneb tänaval puhkenud kakluse tõttu sündmuskohalt). Süüditunnistamise eeldusena KarS § 263 järgi on seega **piisav, kui süüdistuse sisus on näidatud, et avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumisega**

⁴ RKKKo 3-1-1-15-17, p 22.

⁵ RKKKo 3-1-1-15-17, p 23.

⁶ RKKKo 3-1-1-15-17, p 25.

**häiriti või ohustati rohkem või vähem kindlaksmääratud kõrvaliste isikute ringi ja sel-
liste isikute olemasolu sündmuskohal saab tõendite kohaselt tõsikindlalt jaatada.**⁷

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kogu koosseisu lahendamisele esitati **kaks eriarvamust**. Ühes eriarvamuses leiti, et **KarS § 263 süüteo koosseisu tuvastamiseks ei ole ilmingimata vaja tuvastada asjaolu, et selle teoga häiriti või ohustati asjasse mittepuutuvaid isikuid**. KorS § 55 lg 1 kasutab süstemaatiliselt ja järjekindlalt terminit *teist isikut*, järelikult on tegemist avaliku korra raske rikkumisega, kui vastav rünne on suunatud avalikus kohas kas või ühe isiku vastu ning koosseisu täitmiseks ei ole vajalik, et selle ründega häiriti või ohustati asjasse mittepuutuvaid isikuid. Ebaloogiline on tõlgendus, et teise isiku all mõeldakse isikut, kes ei ole õiguserikkujaga seotud ja keda ei rünnata. Ei ole võimalik tõlgendada KorS § 55 lg 1 p-s 1 sedastatud teise isiku löömist või tõukamist asjasse puutumatule isiku löömise või tõukamisena. Tegemist on otsese füüsilise vägivallaga teise isiku (kannatanu) suhtes, millega ohustatakse tema tervist. **Selline vägivald iseenesest on üldjuhul kriminaliseeritud kehalise väärkohtlemisena ja kui see toimub avalikus kohas, siis on tegemist kõige raskema käitumise nõuete rikkumisega avalikus kohas**. Samas sisaldab KorS § 55 lg 1 mitut punkti, milles käitumise keelatus seostatakse teise isiku häirimisega (punktid 3, 4, 6). Sätestatust tuleneb, et käitumine peab vähemalt üht isikut realselt häirima. Samas ei saa iga (ka äärmiselt madala taluvusega) isiku häirimine olla käsitatav avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumisena süüteo tähenduses. Selleks et saada objektiivse häirimise hinnangut, on tõepoolest vajalik nn kõrvalseisja, asjasse mittepuutuva keskmise objektiivse isiku arvamust (KorS § 57).⁸

Teises eriarvamuses leiti, et korrakaitse seaduse jõustumise järel on õigusolustik muutunud nii oluliselt, et varasemas praktikas omaksvõetud seisukohta, et avaliku korra rikkumise sedastamiseks tuleb lisaks avalikus kohas käitumise üldnõudeid rikkuvale teole tuvastada ka asjasse mittepuutuva isikute häirimine või ohustamine kõnealuse teoga, ei ole võimalik kõigi korrakaitse seadusega kehtestatud avalikus kohas käitumise üldnõuete suhtes järjekindlalt rakendada. Viidatud probleem tuleneb pigem korrakaitse seaduse jõustumisega kehtestatud regulatsioonist, mille tulemusel on KarS §-ga 263 hõlmatud äärmiselt erinevad avatud loetelus nimetatud teod, mille kirjeldused ei ole formuleeritud ühtsel alusel (eelkõige KorS § 55 lg 1). Korrakaitse seaduse kohaselt on avalikus kohas keelatud käituda *teist isikut* häirival viisil (KorS § 55 lg 1), eelkõige *teist isikut* lüüa (KorS § 55 lg 1 p 1). Kriminaalkolleegiumi otsusest tuleneb aga, et avalikus kohas käitumise nõudeid rikub see, kui keegi lööb *teist isikut* nii, et see häirib *kolmandat isikut*. Viimane reegel ei tule korrakaitse seaduse tekstist. Puudub veenev põhjus arvamaks, et *teine isik* KorS § 55 lg 1 sissejuhatavas lauseosas tähendab midagi muud kui *teine isik* sellele järgneva loetelu esimeses punktis. **Teisisõnu, asjasse mittepuutuv füüsiline isik, keda teoga häiritakse või ohustatakse, võib olla ka see sama isik, keda tõugatakse või lüüakse, kellega kakeldakse või kelle suhtes käitatakse muul viisil vägivaldselt. Tegemist võib olla näiteks isikuga, keda ilma igasuguse nähtava põhjusega või ilmselt ebaadekvaatsel põhjusel avalikus kohas rünnatakse, või ka isikuga, kes astub välja avaliku korra kaitseks ning keda rünnatakse kättemaksuks tema kodaniku julguse ilmutamise eest**. Karistus seadustiku avaliku korra rikkumine ja korrakaitse seaduse avalikus kohas käitumise üldnõuded ei kõla kokku ning vajavad hädasti seadusandja poolset häälestamist suurema kooskõla saavutamiseks.⁹

⁷ RKKKo 3-1-1-15-17, p 26. Vt ka RKKKo 3-1-1-29-10, p 7.3.

⁸ RKKKo 3-1-1-15-17, riigikohtunik L. Kivi eriarvamus.

⁹ RKKKo 3-1-1-15-17, riigikohtunik P. Roosma eriarvamus.

2.1.2. Rahapesu (KarS § 394) vahetu objekt ([3-1-1-24-17](#))

Lahendis 3-1-1-24-17 selgitas kriminaalkolleegium vara päritolu tähendust KarS § 394 lg 1 koosseisu mõttes. KarS § 394 lg 1 järgi on karistatav rahapesu. Süüteo vahetu objekt rahapesu tähenduses on kuritegeliku tegevuse tulemusel saadud vara või selle asemel saadud vara, mille tõelist olemust, päritolu, asukohta, käsutamiskiisi, ümberpaigutamist, omandiõigust või varaga seotud muid õigusi on rahapesu toimepanija varjanud või saladuses hoidnud või mida ta on muundanud, üle kandnud, omandanud, vallanud või kasutanud eesmärgiga varjata või hoida saladuses vara ebaseaduslikku päritolu või abistada kuritegelikus tegevuses osalenud isikut, et ta saaks hoiduda oma tegude õiguslikest tagajärgedest (rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse § 4 lg 1). **Vara päritolu on KarS § 394 koosseisu täidetuse hindamisel määrava tähtsusega: koosseisu täidab üksnes kuritegeliku tegevuse tulemusena saadud vara pesemine.** Pelgalt vara pankrotimenetluses varjamise fakt (KarS § 385) ei muuda seda kuritegelikuks tuluks.¹⁰

Kriminaalkolleegium selgitas lahendis ka vara omandiõiguse küsimust pankrotimenetluses. **Kui isiku vara läheb pankrotivara hulka, siis see ei võta isikult vara omandiõigust, vaid üksnes piirab seda (kitsendab omandiõiguse teostamist käsutuskeeluga).** PankrS § 35 lg 1 p 1 järgi moodustub võlgniku varast pankroti väljakuulutamisel pankrotivara ning § 36 lg 1 järgi läheb pankroti väljakuulutamise ajal võlgniku õigus pankrotivara valitseda ja käsutada üle pankrotihaldurile, kui seadusest ei tulene teisiti. Pankrotivara on PankrS § 108 lg 2 järgi vara, mis oli võlgnikul olemas pankroti väljakuulutamise ajal, samuti vara, mis nõutakse või võidetakse tagasi või mille võlgnik omandab pankrotimenetluse ajal. See tähendab, et pankrotivara on kogu vara, mis võlgnikul on pankroti väljakuulutamise ajal, mitte ainult see vara, mille arvel rahuldatakse võlausaldajate nõuded. See on nii isegi juhul, kui pankrotivara väärtus osutub suuremaks kui võlausaldajate nõuded.¹¹

2.1.3. Strateegiline kaup strateegilise kauba seaduse tähenduses ([3-1-1-23-17](#))

Lahendis 3-1-1-23-17 selgitas kriminaalkolleegium, mida lugeda strateegiliseks kaubaks strateegilise kauba seaduse (StrKS) mõttes. Sellega seonduvalt märkis kolleegium, et strateegilise kauba seadus näeb ette, et strateegilise kaubaga võib tegemist olla **kahel** juhul. **Esiteks** võib kaubal olla strateegilise kauba kvaliteet seetõttu, et see kaup on loetletud StrKS § 2 lg-st 10 tulenevalt strateegiliste kaupade nimekirjas, mis sisaldab sõjaliste kaupade, kaitseotstarbeliste toodete, inimõiguste rikkumiseks kasutatavate kaupade ja kahesuguse kasutusega kaupade nimekirja. Vabariigi Valitsuse määrusega¹² on kehtestatud sõjaliste kaupade ja kaitseotstarbeliste toodete nimekiri. Inimõiguste rikkumiseks kasutatavate kaupade ja kahesuguse kasutusega kaupade nimekiri on kehtestatud Euroopa Liidu nõukogu määrustega. **Teiseks** näeb StrKS § 2 lg 11 ette, et strateegilise kaubana käsitatakse ka kaup, mis ei ole küll kantud strateegiliste kaupade nimekirja, kuid strateegilise kauba komisjon on asunud seisukohale ja teavitanud kauba eksportijat, valdajat, omanikku või deklaranti, et kaubal on strateegilise kauba tunnused kas tema omaduste, lõppkasutuse või lõppkasutaja tõttu või avaliku julgeoleku või inimõigustega seotud kaalutlustel ning et kaup tuleb seetõttu siiski käsitada strateegilise kaubana. Käsitletaval juhul sõltub seega kauba tunnistamine strateegiliseks kaubaks komisjoni diskretsiooniotsusest. Seejuures näeb seadus üheselt ette, et komisjoni selline otsus saab puudutada ainult kaup, mis ei ole kantud strateegiliste kaupade nimekirja.¹³

¹⁰ RKKKm 3-1-1-24-17, p-d 11–12. Rahapesukuriteo vahetu objekti ja rahapesukuriteoga saadud vara eristamise kohta vt ka RKKKm 3-1-1-97-13, p 20.

¹¹ RKKKm 3-1-1-24-17, p 14. Vt ka RKTm 3-2-1-12-16, p 16.

¹² Strateegiliste kaupade nimekiri. VVm 22.12.2011 nr 171. – RT I, 06.09.2016, 3.

¹³ RKKKo 3-1-1-23-17, p-d 15–15.2.

Strateegilise kauba komisjoni otsuse kohta märkis kolleegium, et see võib olla käsitatav **muu dokumendina** KrMS § 63 lg 1 tähenduses, kuid selle dokumendi käsitamiseks eksperdiarvamuse või ekspertiisiaktina puudub seaduslik alus.¹⁴

2.2. MENETLUSÕIGUS

2.2.1. Psühhiaatrilisele sundravile allutatud isiku õigus taotleda sundravi muutmist ja lõpetamist ([3-1-1-62-16](#))

Lahendis 3-1-1-62-16 selgitas Riigikohtu üldkogu psühhiaatrilisele sundravile allutatud isiku õigust taotleda sundravi muutmist ja lõpetamist. Kriminaalkolleegiumi kogu koosseis andis kriminaalasja lahendada üldkogule, kuna kriminaalkolleegiumil tekkis kahtlus, et KrMS § 403 lg 4 ei vasta põhiseadusele osas, milles see ei võimalda psühhiaatrilisele sundravile allutatud isikul esitada taotlust sundravi lõpetamiseks. KrMS § 403 lg 4 kohaselt võib psühhiaatrilise sundravi kohaldamise lõpetamise taotluse esitada ravil viibiva isiku lähedane, seadusjärgne esindaja või kaitsja. Üldkogu leidis, et kuigi KrMS § 403 lg 4 ei nimeta sundravil viibivat isikut otsesõnu nende isikute hulgas, kelle taotluse alusel võib kohus lõpetada ravi kohaldamise, **ei tähenda** see siiski seda, et see säte välistab sundravil viibiva isiku õiguse pöörduda kohtusse ravi lõpetamise taotlusega. **Kehtiv menetluskord võimaldab psühhiaatrilise sundravi lõpetamise menetluse käivitumist ja kulgemist ka üksnes ravile allutatud isiku taotluse alusel. Niisuguse taotluse korral tuleb kohtul määrata isikule alanud menetluses riigi õigusabi korras kaitsja tema õiguste tagamiseks.** Määratud kaitsja võib täiendada ja täpsustada kaitsealuse ravi lõpetamise taotluse sisu, kuid see ei ole KrMS § 403 alusel ravi lõpetamise menetluse algatamiseks ja läbiviimiseks enam määrav.¹⁵

Psühhiaatrilisele sundravile allutatud isik kasutab KrMS §-st 395 tulenevalt kriminaalmenetluse seadustiku 16. peatükis (§-d 393–403) sätestatud psühhiaatrilise sundravi kohaldamise menetluses, sh psühhiaatrilise sundravi kohaldamise lõpetamise menetluses (§ 403), kahtlustatava (§ 34) ja süüdistatava (§ 35) õigusi, kui seda võimaldab tema vaimne seisund. Nii on ravile allutatud isikul muu hulgas KrMS § 34 lg 1 p 3 kohaselt õigus kaitsja abile. Enamgi veel, kaitsja osavõtt kogu sundravi lõpetamise menetlusest on KrMS § 403 lg 5 alusel kohustuslik. Ka KrMS § 45 lg 2 p-st 2 tuleneb, et kaitsja osavõtt kogu kriminaalmenetlusest on kohustuslik, kui isik ei ole oma psüühilise puude tõttu suuteline ise end kaitsma või kui kaitsmine on selle tõttu raskendatud. **Juhul kui ravil viibiv isik taotleb kohtult riigi õigusabi sundravi lõpetamise otsustamiseks, tuleb talle määrata riigi õigusabi. Enamgi veel – kui kohtule on laekunud ravile allutatud isiku ravi lõpetamise taotlus, peab kohus käsutama seda riigi õigusabi seadusest lähtudes. See tähendab, et kohtul tuleb sellise taotluse saamisel määrata ravile allutatud isikule riigi õigusabi tema esindamiseks ravi lõpetamise menetluses, vaatamata sellele, kas ta on riigi õigusabi määramist eraldi taotlenud.**¹⁶

Kuigi psühhiaatrilise sundravi kohaldamise lõpetamise otsustamisel ei kontrolli kohus sundravi kohaldamise eeldusi, peab ta hindama, kas ravile allutatud isiku puhul esinevad jätkuvalt sundravi kohaldamise alused. Juhul kui isiku ohtlikkus ja psühhiaatrilise sundravi vajadus on ära langenud, ei ole enam alust sundravi jätkamiseks ja see tuleb lõpetada. **Kui kohtuasja materjalide põhjal ei saa usaldusväärset otsustada ravile allutatud isiku jätkuva ohtlikkuse ja psühhiaatrilise sundravi vajaduse üle, tekib kahtlus tema ravi jätkamise vajaduses. Olukorras, kus kohtul tekib psühhiaatrilise sundravi lõpetamise menetluses põh-**

¹⁴ RKKKo 3-1-1-23-17, p 16.

¹⁵ RKÜKm 3-1-1-62-16, p-d 34 ja 38.

¹⁶ RKÜKm 3-1-1-62-16, p-d 35–37.

jendatud kahtlus, kas ravialune on ravi mõjul tervenendud või on selle mõjutusvahendi kohaldamise vajadus ära langenud, peab kohus tekkinud kahtluse kõrvaldama. Sundravi kohaldamise lõpetamist otsustades võib kohus KrMS § 403 lg 5 kolmanda lause kohaselt kaasata vajaduse korral muid isikuid või määrata ekspertiisi. Muu hulgas võib kohus kaasata menetlusse ravile allutatud isiku arstlikku komisjoni kuulunud psühhiaatrid või määrata omal algatusel või kohtumenetluse poole taotlusel kohtupsühhiaatriaekspertiisi isiku jätkuva ohtlikkuse ja psühhiaatrilise sundravi vajaduse väljaselgitamiseks.¹⁷

Riigikohtu üldkogu lahendile esitati **kaks eriarvamust.** Ühes eriarvamuses leiti, et **õigeks ei saa pidada üldkogu seisukohta, et ravi lõpetamise menetluse käivitab ka ravil viibiva isiku enda taotlus.** KrMS § 403 lg 4 põhiseaduspäraselt tõlgendades on õigusnormi tekstist lubamatult kaugele kaugenetud. Kuna KrMS § 403 lg 4 sõnaselgelt välistab ravialuse isiku enda taotluse alusel sundravi lõpetamise menetluse käivitamise, tuleb talle kohtusse pöördumise õiguse realiseerimiseks määrata kaitsja enne selle menetluse algust. Kuivõrd riigi õigusabi seaduse § 6 lg 2 tagab ravialusele kaitsja riigi kulul majanduslikust seisundist sõltumata ja n-ö lihtsustatud korras, on ravialuse isiku kohtusse pöördumise õiguse riive väheintensiivne. Ravi lõpetamise taotluse esitamiseks nn advokaadisundi ette nägevat regulatsiooni ei saa eeltoodud põhjustel pidada põhiseadusvastaseks.¹⁸

Teises eriarvamuses leiti, et **KrMS § 403 lg 4 välistab sundravile allutatud isiku isikliku, kaitsja või lähedase vahenduseta kohtusse pöördumise õiguse.** KrMS § 403 lg 4 piirab sõnaselgelt kohtusse pöördumise õigust omavate isikute ringi sundravialuse isiku kaitsja ja tema lähedastega. Praegusel juhul on püüd leida õigusnormile põhiseaduspärasest tõlgendusest viinud Riigikohtu õigusnormi tekstist ülemäära kaugele. **KrMS § 403 lg 4 oleks tulnud tunnistada põhiseadusevastaseks ja kehtetuks osas, milles see ei võimalda sundravile allutatud isikul taotleda kohtult sundravi kohaldamise lõpetamist.**¹⁹

2.2.2. Tsviilhagiga seotud määruste vaidlustamine määruskaebe korras, tsviilhagi kriminaalmenetluses läbivaatamise tingimused ning tsviilkohtumenetluse seadustiku normide rakendamine kriminaalmenetluses ([3-1-1-22-17](#))

Riigikohtu kriminaalkolleegium avas lahendis 3-1-1-22-17 põhjalikult tsviilhagiga seonduvaid küsimusi. Esiteks selgitas kolleegium, missugune on tsviilhagi läbi vaatamata jätmise määruse ja sellist määrust tühistava määruse peale kaebuse esitamise kord. KrMS § 385 p 17 kohaselt on § 263¹ lg 1 esimeses lauses nimetatud määrustest **määruskaebe korras vaidlustatav ainult tsviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse läbi vaatamata jätmise (menetlusse võtmata jätmise) määrus.** See on põhjendatav asjaoluga, et selline määrus välistab tsviilhagi või nõudeavalduse edasise menetlemise kriminaalasja raames ja on seega tsviilhagi või nõudeavalduse kohta kriminaalmenetluses tehtav lõpplahend. Tsviilhagi (selles esitatud nõude) **menetlusse võtmist**, samuti sellega kaasnevat otsustust nõude adressaadi kriminaalmenetlusse kaasamise kohta KrMS § 385 p 17 alusel **määruskaebe korras vaidlustada ei saa**, sest sellise määrusega ei otsustata lõplikult tsviilhagi saatust. Kohtu võimalik viga, mis seisneb selles, et tsviilhagi võetakse ekslikult menetlusse, on kõrvaldatav järgneva kohtumenetluse käigus (TsMS § 423) või ka apellatsioonivõi kassatsioonimenetluses (KrMS § 383 lg 2). KrMS § 385 p 17 kohaselt **ei saa määruskaebust esitada sellise määruse peale,**

¹⁷ RKÜKm 3-1-1-62-16, p-d 39 ja 40.

¹⁸ RKÜKm 3-1-1-62-16, riigikohtunike S. Laose ja V. Ligi eriarvamus, millega on ühinenud riigikohtunik N. Parrest.

¹⁹ RKÜKm 3-1-1-62-16, riigikohtunik P. Roosma eriarvamus, millega on ühinenud riigikohtunikud P. Jerofejev, E. Kergandberg, L. Kivi ja J. Pöld ning p-dega 1, 2 ja 4 riigikohtunik I. Pilving.

millega tühistatakse KrMS § 263¹ lg-s 1 sätestatud korras tehtud tsiviilhagi läbi vaatamata jätmise määrus ja tsiviilhagi saadetakse madalama astme kohtule uueks menetluse võtmise otsustamiseks.²⁰

Kollegium selgitas alates 01.01.2017 kehtima hakanud KrMS § 38¹ lg 1 ja varasema kohtupraktika vahekorda. Alates 01.01.2017 esitatud tsiviilhagi, milles esitatud nõue ei vasta KrMS § 38¹ lg-s 1 sätestatud tingimustele, jäetakse KrMS § 296² lg 1 p 1 alusel läbi vaatamata. Kui kõnealune läbi vaatamata jätmise alus ilmneb eelmenetluses, tuleb kohtul jätta tsiviilhagi läbi vaatamata KrMS § 263¹ lg-s 1 ette nähtud korras. KrMS § 38¹ lg-s 1 sätestatu põhiline erinevus varem kehtinud õigusega võrreldes on see, et tsiviilhagi esemeks võivad olla ka teatud avalik-õiguslikud nõuded, mida tsiviilkohtumenetluses esitada ei saa. **KrMS § 38¹ lg 1 sisustamisel on jätkuvalt arvestatav ka varasem kohtupraktika selle kohta, milliseid kannatanu varalisi nõudeid on võimalik esitada kriminaalmenetluslikus tsiviilhagis.**²¹

Obiter dictum'i korras puudutas kollegium küsimust, millest lähtudes hinnata, kas kannatanu tsiviilhagis esitatud nõude aluseks olevad faktilised asjaolud kattuvad menetletava kuriteo tehiooludega piisavalt olulises osas, et tsiviilhagi kriminaalmenetluses läbi vaadata. See, millal saab kannatanu nõude aluseks olevate asjaolude ja menetletava kuriteo tehioolude kattuvat osa pidada piisavalt oluliseks, lugemaks tsiviilhagi kriminaalmenetluses lubatavaks, on fakti küsimus. Nõutav ei ole, et tsiviilhagi aluseks olevad faktilised asjaolud oleksid täielikult hõlmatud süüdistuse alusfaktidest. Tsiviilhagi lahendamiseks tuleb üldjuhul tuvastada täiendavalt selliseid asjaolusid, millel isiku käitumise karistatavuse seisukohalt tähtsust ei ole. Teisalt ei tohi tsiviilhagi aluseks olevate asjaolude seos kriminaalmenetluse esemeks oleva teoga olla ka liiga väike. **Kriminaalasjas menetletav tegu (kuriteo koosseisulistele tunnustele vastavad faktilised asjaolud) peab moodustama tsiviilhagi aluse raskuspunkti.** Lahendades küsimust, kas tsiviilhagi aluseks olevate asjaolude kattuvus süüdistuse alusfaktidega on konkreetsel juhul piisav, on kriminaalasja lahendaval kohtul hindamisruum, mis muu hulgas võimaldab arvestada juhtumi isepära. Samas on selline hindamisruum siiski piiratud ega anna kohtule alust jätta menetlemata tsiviilnõudeid, mis on süüdistuses kirjeldatud teoga olemuslikult seotud ja mille lahendamine kriminaalmenetluses on selgelt kooskõlas tsiviilhagi instituudi eesmärgiga, isegi kui see suurendab mõnevõrra menetluse mahtu. **Tsiviilhagi ja süüdistuse olulise ühisosa nõuet ei tule tõlgendada kitsalt, vaid selliselt, et kriminaalmenetluses ei saa läbi vaadata tsiviilhagi, mille alus on süüdistuse teokirjeldusest kvalitaatiivselt erinev.**²²

Selleks et tsiviilhagi oleks võimalik kriminaalmenetluses läbi vaadata, ei piisa esitatud nõude vastavusest KrMS § 38¹ lg-st 1 tulenevatele tingimustele. **Muu hulgas tuleb tsiviilhagi jätta KrMS § 296² lg 1 p 5 kohaselt läbi vaatamata juhul, kui selleks esineb sama löike punktides 1–4 nimetamata muu seaduses sätestatud alus.** Osutatud sättes peetakse eeskätt silmas tsiviilkohtumenetluse seadustikus ette nähtud hagi menetlusse võtmisest keeldumise (TsMS § 371 lg 1) ja läbi vaatamata jätmise (TsMS § 423 lg 1) aluseid, mis on kriminaalmenetluse isepärast tulenevate eranditega kohaldatavad ka kriminaalmenetluses. **Seejuures tuleb KrMS § 263¹ lg 1 korras tsiviilhagi läbi vaatamata jättes juhinduda TsMS §-st 371, juba menetlusse võetud tsiviilhagi läbi vaatamata jättes aga TsMS §-st 423.** Samuti on kriminaalmenetluses kohtul õigus kohaldada TsMS § 371 lg-s 2 ja § 423 lg-s 2 sätestatud aluseid õiguslikult perspektiivitu tsiviilhagi menetlusse võtmisest keeldumiseks või läbi vaatamata jätmiseks. Jättes hagi TsMS § 371 lg 2 p-de 1 või 2 alusel menetlusse võtmata, on kohtul kõrgendatud põhjendamis- ja kaalumiskohustus ning hagi menetlusse

²⁰ RKKKm 3-1-1-22-17, p-d 30–34.

²¹ RKKKm 3-1-1-22-17, p-d 38–40.

²² RKKKm 3-1-1-22-17, p-d 41–44.

võtmisest võib keelduda üksnes juhul, kui hagi esitatud asjaoludel ei oleks hageja nõuet võimalik rahuldada ühelgi materiaaõiguslikul alusel.²³

Kui kannatanu tsiviilhagi ei sisalda kõiki süüdistusest hõlmamata faktilisi asjaolusid, mis on kannatanu nõude lahendamise seisukohalt olulised, või kui kannatanu nõue on ebaselge, ei tähenda, et kohus saaks jätta tsiviilhagi automaatselt läbi vaatamata või rahuldamata. **Tsiviilhagi menetlemisel tuleb kohtul ka kriminaalmenetluses järgida selgitamiskohustust, sh kohustust selgitada kohtumenetluse pooltele, missuguseid asjaolusid peavad pooled nende seatud materiaaõiguslike eesmärkide saavutamiseks tõendama ja milline on nende asjaolude tõendamise koormis.**²⁴

Tsiviilkostjaga seoses märgiti lahendis, et **uurimisasutus, prokuratuur või kohus peavad tsiviilkostjana menetluse kaasama iga isiku, keda ei kahtlustata ega süüdistata kuriteos, millega seoses tsiviilhagi on esitatud, kuid kelle vastu on kannatanu esitanud kriminaalmenetluses lubatava nõude (eeskätt KrMS § 38¹ lg 1), kui see nõue vastab lisaks ka KrMS § 39 lg 1 p-de 1 või 2 tingimustele.** Tavaliselt on menetlejal mõistlik kaasata isik tsiviilkostjana menetluse pärast seda, kui selle isiku vastu on esitatud tsiviilhagi.²⁵

2.2.3. Kriminaalmenetluse KrMS § 202 alusel tingimusliku lõpetamise mõju kannatanu esitatud tsiviilhagile ([3-1-1-33-17](#))

Lahendis 3-1-1-33-17 puudutas kriminaalkolleegium küsimust, millist mõju avaldab kriminaalmenetluse tingimuslik lõpetamine KrMS § 202 mõttes kannatanu esitatud tsiviilhagile. Kolleegium on varasemas praktikas märkinud, et olukorras, kus kohus lõpetab kriminaalmenetluse KrMS § 202 lg 1 alusel, pannes süüdistatavale mõne KrMS § 202 lg-s 2 nimetatud kohustuse, jääb tsiviilhagi, mis on KrMS § 263¹ lg-s 1 sätestatud korras menetluse võetud, jätkuvalt kohtu menetluse.²⁶ Lahendis 3-1-1-33-17 selgitas kriminaalkolleegium, et **kannatanu tsiviilhagi jääb selles olukorras kohtu menetluse tervikuna, s.o osas, milles see oli kriminaalmenetluse tingimusliku lõpetamise hetkel kohtu menetluses. Seda ka juhul, kui kohus otsustab KrMS § 202 lg 2 p 1 alusel panna isikule kohustuse hüvitada kannatanule tekitatud kahju ulatuses, mis on väiksem kannatanu tsiviilhagis esitatud nõuete kogusummast.** Kui isik täidab talle kohtu pandud kohustused tähtaja jooksul, puudub alus kriminaalmenetluse uuendamiseks ka juhul, kui kohtu pandud kahju hüvitamise kohustuse ulatus ei kattu kannatanu esitatud nõude ulatusega. **Sellises olukorras on kannatanul võimalik oma nõue selle täitmata osas esitada tsiviilkohtumenetluses.** Kui aga isik ei täida talle pandud kohustusi tähtaja jooksul ning kriminaalmenetlus KrMS § 202 lg 6 alusel uuendatakse, jätkub ka tsiviilhagi menetlus. **Kuna tsiviilhagi jääb kriminaalmenetluse tingimuslikul lõpetamisel kohtu menetluse tervikuna, jätkub ka tsiviilhagi menetlus kriminaalmenetluse uuendamisel tervikuna, sõltumata sellest, millises ulatuses kohustati isikut hüvitama kannatanule tekitatud kahju.** Lisaks juhtis kolleegium tähelepanu sellele, et **kohtupraktika kohaselt on kannatanul õigus tsiviilhagi kuni kriminaalmenetluse uuendamiseni tagasi võtta. Sellisel juhul jäetakse tsiviilhagi KrMS § 296² lg 1 p 2 alusel läbi vaatamata, mis tähendab, et kannatanul avaneb võimalus esitada sama nõue tsiviilkohtumenetluse korras.**²⁷

²³ RKKKm 3-1-1-22-17, p-d 48–50. TsMS § 371 lg 2 p-de 1 ja 2 kohta vt ka RKTkm 3-2-1-177-16, p 10.

²⁴ RKKKm 3-1-1-22-17, p 51. Vt ka RKKKo 3-1-1-106-12, p 60; RKKKo 3-1-1-64-15, p 61.

²⁵ RKKKm 3-1-1-22-17, p 47.

²⁶ Vt RKKKm 3-1-1-3-17, p 39.

²⁷ RKKKm 3-1-1-33-17, p 15. Vt ka RKKKm 3-1-1-3-17, p-d 39 ja 40.

Kui kannatanu esitatud tsiviilhagi jäetakse kriminaalmenetluses läbi vaatamata, ei kaota kannatanu võimalust nõudeõiguse maksmapanekuks tsiviilkohtumenetluses ka nõude võimaliku aegumise tõttu. Nimelt peatub tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) § 160 lg 1 järgi nõude aegumistähtaeg kriminaalasjas tsiviilhagi esitamisega. Aegumistähtaja peatumine lõpeb peatumise aluseks oleva menetluse jõustunud lahendiga lõppemisega (TsÜS § 160 lg 3). **Aja jooksul, mil tsiviilhagi oli kohtu menetluses, tuleb lugeda aegumistähtaeg peatunuks, sõltumata sellest, millise lahendiga asi lahendatakse. Selliseks lahendiks, mille jõustumisega aegumise peatumine lõpeb, võib olla ka määrus, millega jäetakse tsiviilhagi läbi vaatamata.** Seega säilib kannatanul tsiviilhagi kriminaalmenetluses läbi vaatamata jätmisel võimalus oma nõude maksmapanekuks tsiviilkohtumenetluses.²⁸

2.2.4. KrMS § 202 lg 2 p 1 alusel süüdistatavale pandud kahju hüvitamise kohustuse edasikaebepiirang KrMS § 385 p 10 mõttes ([3-1-1-33-17](#))

Kriminaalkollegium selgitas lahendis 3-1-1-33-17 ka KrMS § 202 lg 2 p 1 alusel süüdistatavale pandud kahju hüvitamise kohustuse hõlmatust KrMS § 385 p-st 10 tuleneva edasikaebepiiranguga. Sellest, et KrMS § 385 p 10 ei võimalda vaidlustada kriminaalmenetluse KrMS § 202 alusel lõpetamise määrust, ei saa kohtupraktika kohaselt veel järeldada, et selline edasikaebepiirang laieneb automaatselt kõigile kriminaalmenetluse lõpetamise määruses sisalduvatele otsustustele. Kriminaalkollegium on varasemalt leidnud, et KrMS § 385 p-s 10 sätestatud edasikaebepiirang ei hõlma kriminaalmenetluse lõpetamisel kriminaalmenetluse tagamise vahendite lõpetamise kohta tehtavat otsustust seetõttu, et see on kohtu kaalutusotsustus ega ole menetluse lõpetamise otsustusega olemuslikult seotud.²⁹

Kohus võib KrMS § 202 lg 2 alusel kaalutusõigusest lähtuvalt panna süüdistatavale tema nõusolekul tähtjalisi kohustusi. Kaalutusruumist hoolimata ei saa aga kohus neid kohustusi määrata kriminaalmenetluse lõpetamise otsustusest lahutatult ja kriminaalmenetluse otstarbekusega lõpetamiseks esitatud süüdistatava seisukohta ignoreerides. KrMS § 202 lg 2 p 1 alusel süüdistatavale pandud kahju hüvitamise kohustust tuleb lugeda kriminaalmenetluse lõpetamise otsustusega olemuslikult seotuks ja seega ka KrMS § 385 p-st 10 tuleneva edasikaebepiiranguga hõlmatuks. **Järelikult ei saa kannatanu kohustuse määramise otsustust, sh isikule täitmiseks määratud kohustuse ulatust, KrMS § 385 p-s 10 sätestatud edasikaebepiirangu tõttu vaidlustada.**³⁰

Kollegium märkis ka seda, et kuigi KrMS § 202 lg 2 p 1 ei välista isikule tema nõusolekul kuriteoga tekitatud kaudsete kahjude hüvitamise (nt tsiviilhagis esitatud viivisenõude täitmise) kohustuse panemist, on isikule kriminaalmenetluse lõpetamisel KrMS § 202 lg 2 alusel pandav kohustus kriminaalmenetluse lõpetamise olemuslik osa: **KrMS § 202 lg-s 2 toodud kohustusi ei saa isikule määrata väljaspool kriminaalasja menetluse tingimuslikku lõpetamist. Eeltoodust tulenevalt ei võimalda isikule uute kohustuste määramist ka KrMS § 427¹ ega § 431 järgi läbiviidavad menetlused.** Näiteks kui maakohus ei pannud kriminaalmenetluse tingimusliku lõpetamise määruses isikule kannatanu esitatud viivisenõude täitmise kohustust, ei saa seda kohustust isikule panna ka pärast kriminaalmenetluse tingimuslikku lõpetamist.³¹

²⁸ RKKKm 3-1-1-33-17, p 16. Vt ka RKTko 3-2-1-7-16, p 22; RKTko 3-2-1-57-08, p 12.

²⁹ RKKKm 3-1-1-33-17, p 10. Vt ka RKKKm 3-1-1-3-17, p-d 31 ja 45–49; A. Tšitškan, K. Sikka. Riigikohtu praktika kriminaalasjades jaanuar–aprill 2017. Aktuaalse praktika ülevaade. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2017, ptk 2.2.14.

³⁰ RKKKm 3-1-1-33-17, p-d 12 ja 13.

³¹ RKKKm 3-1-1-33-17, p 18.

2.2.5. Tõendite tutvustamata jätmise põhjendatus vahistamisküsimuses ja ebapiisava põhjenduse tagajärg ([3-1-1-27-17](#))

Lahendis 3-1-1-27-17 selgitas kriminaalkolleegium vahistamisküsimuses kohtu ülesannet kaaluda, kas prokuratuuri otsustus jätta tõendid tutvustamata on põhjendatud. **Juhul kui kohus asub tõenditele juurdepääsust keeldumise põhjendatuse osas prokuratuurist erinevale seisukohale, pole tal siiski pädevust ise vahistatavale või tema kaitsjale tõendeid tutvustada ega kohustada prokuratuuri seda tegema.** Leides, et kahtlustatava õigust tõenditega tutvuda on alusetult piiratud, tuleb kohtul need tõendid vahistamisküsimuse lahendamisel **kõrvale jätta** (nn hindamiskeeld). Enne seda saab kohus prokuratuuri tõendite kõrvalejätmisest teavitada, andes sellega **prokuratuurile võimaluse kaaluda**, kas võtta esitatud taotlus tagasi, võimaldada tõenditele juurdepääs või esitada täiendavalt teisi tõendeid. Prokuratuur võib selles olukorras vajaduse korral tõendite vahetu tutvustamise asemel esitada kahtlustatavale tõendite sisu ka **kokkuvõttena**, tuues välja kogutud teabe põhisisu või kahtlustuse seisukohalt olulisemaid asjaolusid.³²

Tõendite tutvustamise võimalikkuse hindamisel tuleb kaaluda asjaolusid, mis kinnitavad mõjutamise riski, näiteks kaaskahtlustatavate sõltuvus vahistatust või kannatanute hirm tema ees, samuti vahistatu varasem käitumine. Muu hulgas ei pea isikut süüstatavate tõendite sisu tutvustamisel vahistatule tingimata avaldama ütlusi andnud isiku identiteeti ja muid teda puudutavaid andmeid. **Tõendusteabe kogumise viis (jälitustegevus) ei takista vältimatult jälitustoiminguga kogutud teabe kahtlustatavale tutvustamist.** Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse § 8 p 1 ls-s 3 sätestatu kohaselt kustub jälitustoiminguga kogutud teabe salastatus selles ulatuses, mis on kantud kriminaaltoimikusse või mida tutvustatakse isikule, kelle suhtes jälitustoiming tehti, või isikule, kelle perekonna- või eraelu puutumatus jälitustoiminguga riivati. Jälitustoiminguga kogutud teabe salastatus kustub osas, mida kantakse jälitustoimingu protokollis kriminaaltoimikusse või milles seda tutvustatakse kahtlustatavale. See ei puuduta andmeid, mis jäävad salastatuks muudel kaalutlustel, näiteks teabe kogumisel kasutatud meetodid, taktika ja vahendid.³³

2.2.6. Vahistamise asendamise taotluse läbivaatamine ([3-1-1-25-17](#), [3-1-1-27-17](#))

Kriminaalkolleegium selgitas lahendites 3-1-1-25-17 ja 3-1-1-27-17 vahistamise asendamise taotluse läbivaatamisega seotud menetlusküsimusi. Kuna mõlema lahendi põhistused kattuvad suuremas osas, viidatakse edaspidi ainult lahendile 3-1-1-27-17. Esiteks märkis kolleegium, et **kriminaalmenetluse seadustik võimaldab elektroonilise valve kohaldamise taotlemist maakohtu vahistamismääruse peale esitatud määruskaebuses ja selle läbivaatamist ringkonnakohtus.** Lisaks on kohtupraktikas isiku õiguste tagamise põhimõtteid arvestades alati peetud võimalikuks lahendada elektroonilise valve taotlus enne vahistamise põhjendatusele lõpliku hinnangu andmist, võttes arvesse, et vahistamismäärust on võimalik vaidlustada ringkonnakohtus ja seejärel ka Riigikohtus. Seda näiteks juhul, kui elektroonilise valve taotlus esitatakse eeluurimiskohtunikule, kui samal ajal menetletakse vahistamismääruse peale esitatud määruskaebust kõrgema astme kohtus. **Selline võimalus kautsjoni puhul tuleneb otseõnu seaduse sättest, mis lubab kautsjoni kohaldamise üle otsustada juba vahistamismääruses.** Juhul kui kohus leiab, et vahistamine ei olnud põhjendatud, vabastatakse isik ka talle kohaldatud elektroonilisele valvele allumise kohustusest või tagastatakse kautsjonina tasutud summa. Ka sellisel juhul on kahtlustatava jaoks soodsam tema õigusi vähem piirava meetme võimalikult varajane kohaldamine.³⁴

³² RKKKm 3-1-1-27-17, p 11.

³³ RKKKm 3-1-1-27-17, p-d 11.1 ja 11.2.

³⁴ RKKKm 3-1-1-27-17, p-d 12.1–12.4.

Erandjuhul võib ringkonnakohtus elektroonilise valve või ka kausjoni taotluse menetlemise käigus selguda, et selle lahendamine vajab lisatoimingute tegemist ja andmete kogumist, mis tingib menetlemise aja pikenedmise ega võimalda taotluse lahendamist koos vahistamismääruse peale esitatud määruskaebusega. **Selline olukord ei anna siiski alust taotluse läbi vaatamata jätmiseks. Kirjeldatud olukorras võib ringkonnakohus lahendada elektroonilise valve või kausjoni kohaldamise taotluse pärast vahistamise põhjendatuse üle otsustamist.** Kirjeldatuga ei ole aga võrreldav olukord, kus taotlus asendada vahistamine elektroonilise valvega esitatakse ringkonnakohtule sedavõrd oluliste puudustega, mille kõrvaldamine ei ole määruskaebuse läbivaatamiseks seatud tähtaega arvestades ilmselgelt võimalik. Eelkõige võivad sellised puudused olla tingitud ebakonkreetsusest kahtlustatava või süüdistatava elukoha märkimisel. Nimelt eeldab vahistamise elektroonilise valvega asendamine isikul sellise elukoha olemasolu, mis vastab elektroonilise valve seadme paigaldamise tingimustele. Taotluse esitamisel või selleks nõusoleku andmisel peab vahistatu teatama kohtule oma elukoha, mille vastavust tingimustele saab kriminaalhooldaja asuda kontrollima. Tegemist võib seejuures olla nii menetlejale juba kriminaalmenetluse käigus varem avaldatud kui ka mõne teise elukohaga. **Seetõttu olukorras, kus ringkonnakohtule esitatud taotluses asendada vahistamine elektroonilise valvega jäetakse kahtlustatava või süüdistatava elukoht sootuks teatamata või teatatakse mitu elukohta, ei ole selle taotluse läbivaatamine koos vahistamismääruse peale esitatud määruskaebusega määruskaebuse läbivaatamiseks ettenähtud tähtaega arvestades ilmselgelt võimalik ja ringkonnakohtul tuleb jätta see läbi vaatamata.**³⁵

Kausjoni kohta märkis kriminaalkolleegium, et **kausjoni taotluse esitamisel ei pane seadus isikule lisakohustusi.** Muu hulgas ei pea vahistatu enda algatusel esitama kohtule andmeid oma varalise seisundi kohta või nimetama kausjonina kohaldatava summa suurust, kui ta leiab, et kriminaaltoimikus sisalduvad andmed on kausjoni kohaldamise otsustamiseks piisavad.³⁶

2.2.7. Allkirja puudumine kohtuistungil protokollilt ([3-1-1-114-16](#))

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kogu koosseis muutis 05.05.2017 lahendiga oma varasemat seisukohta küsimuses, kas allkirja puudumine kohtuistungil protokollilt on võrdsustatav protokollil puudumisega KrMS § 339 lg 1 p 10 tähenduses. Kohtuistungil protokollil allkirjastamise kohustus tuleneb KrMS § 155 lg-st 3, mille kohaselt kirjutavad kohtuistungil protokollile alla eesistuja ja kohtuistungil sekretär. KrMS § 339 lg 1 p 10 sätestab kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena kohtuistungil protokollil puudumise (v.a käskmenetluse asjades).

Kohtupraktikas on KrMS § 339 lg 1 p 10 rikkumisena käsitatud olukorda, kus kohtuistungil protokollil ei ole nõuetekohaselt allkirjastatud. Kriminaalkolleegium on varasemalt selgitanud, et KrMS § 155 lg-s 3 sätestatud nõue, mille kohaselt kirjutavad protokollile alla eesistuja ja kohtuistungil sekretär, ei tähenda pelgalt tehnilise funktsiooni täitmist, vaid protokollil õigsuse kinnitamist ja vastutust, et selles sisalduv vastab tegelikkusele. Kriminaalkolleegiumi hinnangul on jätkuvalt oluline, et kohtunik ja sekretär veenduksid protokollil õigsuses ja täidaksid KrMS § 155 lg-s 3 sätestatud nõuet kinnitada seda allkirjaga. **Samas muutis kriminaalkolleegium oma senist praktikat ning asus seisukohale, et allkirja puudumine kohtuistungil protokollilt ei ole võrdsustatav protokollil puudumisega KrMS § 339 lg 1 p 10 tähenduses. Siiski tuleb arvestada, et kohtuistungil protokollilt allkirja puudumine on KrMS**

³⁵ RKKKm 3-1-1-27-17, p-d 12.5 ja 12.6.

³⁶ RKKKm 3-1-1-27-17, p-d 12.7.

§ 339 lg-s 2 sätestatud oluline kriminaalmenetlusõiguse rikkumine sellisel juhul, kui sellega kaasnes või võis kaasneda ebaseaduslik või põhjendamatu kohtuotsus.³⁷

Kriminaalkolleegium lisas, et kohtuistungil protokollil tähtsus seisneb selles, et see võimaldab hinnata menetlusosaliste ja kohtu toiminguid kohtuistungil ning aru saada, milliseid tõendeid on kohus uurinud. **Seega ei ole alust pidada allkirjastamata kohtuistungil protokollil kohtuotsuse vältimatut tühistamist tingivaks rikkumiseks juhul, kui kohtuistungil protokollil sisu vastavus istungil toimunuga on usaldusväärset kontrollitav.** 01.09.2011 jõustunud KrMS § 156 lg 1 sätestab, et üldmenetluses toimuv kohtuistung helisalvestatakse. Kohus võib kohtuistungil või osa sellest ka videosalvestada. KrMS § 155 lg 2² kohaselt on heli- või videosalvestis kohtuistungil protokollil lahutamatu lisa ning kui protokollis kajastatu on vastuolus salvestisega, siis tuginetakse salvestisele. See tähendab, et kui kohtuistung on salvestatud, on kohtuistungil protokollilt allkirjade puudumisel ja sisu osas vaidluse tekkimise korral võimalik selle tõele vastavust kontrollida protokollil lisaks oleva salvestise abil.³⁸

2.2.8. Kaitsja ja prokuröri puudumine korraldavalt istungilt (3-1-1-32-17)

Lahendi 3-1-1-32-17 asjaolude kohaselt vaadati maakohtus ilma kaitsja ja prokuröri osavõtuta läbi süüdistatava esitatud eelistungil protokollil parandamise taotlus. Ringkonnakohtus tühistas maakohtu tehtud otsuse kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise tõttu ning saatis kriminaalasja maakohtule uueks arutamiseks teises kohtukoosseisus. Maakohtule heideti ette kriminaalmenetlusõiguse olulist rikkumist KrMS § 339 lg 1 p-de 3 ja 4 mõttes. Nimetatud sätted näevad ette, et kriminaalmenetlusõiguse rikkumine on oluline, kui kaitsja ei ole kohtumenetluses osalenud, kuigi tema osavõtt on kohustuslik, või prokurör ei ole kohtumenetluses osalenud, kuigi tema osavõtt on kohustuslik. Ringkonnakohtu määruse peale esitasid kaebuse nii prokurör kui ka kaitsja. Kassatsioonides viidati sellele, et kõnealusel juhul ei olnud sisuliselt tegemist istungiga, vaid kohus võimaldas süüdistataval kuulata varem toimunud eelistungil helisalvestisi. Kohtuotimikusse lisatud istungiprotokollist nähtus, et kohus pidas tol kuupäeval korraldava istungi.³⁹

Kriminaalkolleegiumi hinnangul ei ole seadusest tulenevat alust järeldada, et KrMS § 339 lg 1 p-d 3 ja 4 ei kohaldu kohtulikus eelmenetluses. Viidatud sätete tekst käsitleb kohtumenetluse poolte osavõttu kohtumenetlusest, mille lahutamatu osa on ka kohtulikus eelmenetlus. Seejuures näeb menetluseadus üheselt ette, et kaitsja ja prokuröri osavõtt eelistungil ja korraldavalt istungil on kohustuslik. Juhul kui eelistung korraldatakse, tuleb järgida KrMS § 259 lg-s 2 sätestatud prokuröri ja kaitsja kohustuslikku eelistungil osavõtmise nõuet. Riigikohus nõustus kassaatoritega selles, et KrMS § 339 lg 1 p-de 3 ja 4 regulatsioon ei võimalda arvestada täiel määral istungil tehtavate toimingute sisu ja tähtsust ega seda, mil määral nad mõjutavad süüdistatava kaitseõiguse teostamist. Kolleegium märkis, et *de lege ferenda* võiks seadusandja kaaluda asjassepuutuva regulatsiooni muutmist paindlikumaks, eelkõige olukorras, kus ükski menetlusosaline otsuse tühistamist ei soovi ning kaitseõigust tagama mõeldud normide jäik rakendamine pelgalt pikendab menetlust ja suurendab menetluskulusid. Riigikohus jättis ringkonnakohtu määruse muutmata ning määruskaebused rahuldamata.⁴⁰

³⁷ RKKKm 3-1-1-114-16, p 9.

³⁸ RKKKm 3-1-1-114-16, p 11.

³⁹ RKKKm 3-1-1-32-17.

⁴⁰ RKKKm 3-1-1-32-17, p-d 8 ja 9.

2.2.9. Menetlusõiguse rikkumise kvalifitseerimine olukorras, kus kohus lahendas väärteoasja ilma kaitsja osavõtuta, kuigi kaitsja osavõtt kohtumenetlusest oli kohustuslik ([3-1-1-28-17](#))

Lahendis 3-1-1-28-17 selgitas kriminaalkolleegium kõigepealt kohtu ülesandeid väärteoasja kohtulikus menetluses. Tulenevalt VTMS §-st 117 peab maakohus kohtuvälise menetleja otsuse peale esitatud kaebuse saamisel kohtulikus eelmenetluses kindlaks tegema, kas kaebuse lahendamine on võimalik ja kas selleks tuleb korraldada kohtuistung või saab kaebust lahendada kirjalikus menetluses. Selle käigus tuleb kontrollida ka esitatud kaebuse vastavust VTMS § 115 nõuetele. VTMS § 115 lg 3 p-de 1 ja 2 kohaselt peab kaebuses olema märgitud, kas menetlusalune isik soovib kohtuistungist osa võtta ja kas ta soovib, et menetluses osaleb kaitsja, kui tal seda ei ole. Kontrollides alaealise menetlusaluse isiku või tema huvides esitatud kaebuse vastavust VTMS § 115 nõuetele, tuleb kohtul silmas pidada ka seda, et juhul kui menetlusalune isik on 14- kuni 18-aastane, on VTMS § 19 lg 3 kohaselt kaitsja osavõtt kohtumenetlusest, sh kirjalikust menetlusest, kohustuslik. **Kui kaebusest nähtub, et alaealine menetlusalune isik ei ole ise kaitsjat valinud, tuleb kohtul eelmenetluses välja selgitada, kas ta soovib seda teha, määrates selleks mõistliku tähtaja. Kui alaealine ei vali endale kaitsjat, lasub kohtul VTMS § 22 lg-st 3 tulenev kohustus taotleda Eesti Advokatuurilt talle kaitsja määramist riigi kulul. Alles siis, kui alaealine menetlusalune isik on endale kaitsja valinud või talle on määratud kaitsja riigi kulul ja kohtule on teada kaitsja seisukoht väärteoasja sisu ja edasise menetlemise viisi kohta, saab kohus otsustada selle üle, kas väärteoasja arutatakse kohtuistungil või on selle lahendamine võimalik kirjalikus menetluses.**⁴¹

Kuna maakohus lahendas väärteoasja ilma kaitsja osavõtuta olukorras, kus kaitsja osavõtt kohtumenetlusest oli kohustuslik, on see rikkumine vaadeldav väärteomenetlusõiguse olulise rikkumisena. **Kriminaalkolleegium täpsustas oma lahendis varasemalt otsuses 3-1-1-47-11 märgitud, et sellises olukorras on tegemist väärteomenetlusõiguse olulise rikkumisega VTMS § 150 lg 2 tähenduses. Nimelt märkis kriminaalkolleegium, et selline rikkumine on kvalifitseeritav VTMS § 150 lg 1 p 4 alusel, mis näeb ette, et väärteomenetlusõigust on oluliselt rikutud juhul, kui menetlusalust isikut VTMS § 22 kohaselt määratud korras esindav kaitsja ei ole menetluses osalenud.** Sätte loogikast tulenevalt on tegemist samaväärse rikkumisega ka juhul, kui kaitsja ei osalenud menetluses, sest ta jäeti määramata, kuigi tema osavõtt kohtumenetlusest oli seaduse kohaselt kohustuslik.⁴²

2.2.10. Vikipeedias avaldatud andmetele tuginemine ([3-1-1-23-17](#))

Väärteoasjas 3-1-1-23-17 leidsid nii kohtuvälise menetleja (Maksu- ja Tolliamet) kui maakohus, et vaidluse all olnud helikopteri osad oli strateegiline kaup strateegilise kauba seaduse tähenduses, mille toimetamiseks Eestisse puudus isikul kohustuslik eriluba, mistõttu pani isik toime tolliseaduse § 74 lg-le 2 vastava teo. Muu hulgas viidati põhistustes Vikipeedias avaldatud andmetele, millest nähtus, et üks helikopteri mootori modifikatsioon oli spetsiaalselt loodud sõjaväehelikopteri MI-28 jaoks.

Kolleegium selgitas, et kauba tunnused, mille alusel seda loetakse sõjaliseks kaubaks, muu hulgas õhusõiduki ja selle koostisosade kasutusala, on üldjuhul tuvastatavad vaid eriteadmiste rakendamise kaudu. Riigikohus on varem selgitanud, et juhul kui teatud liiki mitteõiguslike eriteadmiste rakendamine võib anda tõendusteavet, mille tajumine või tähenduse mõistmine

⁴¹ RKKKo 3-1-1-28-17, p 8.1. Vt ka RKKKo 3-1-1-47-11, p 11.

⁴² RKKKo 3-1-1-28-17, p 9.

jääb väljapoole menetleja üldteadmiste piire, tuleb korraldada ekspertiis.⁴³ Riigikohus aktsepteerib ka seda, et menetleja jõuab tema üldteadmiste piire ületavate järeldusteni ilma ekspertiisi määramata. Juhul kui puudub vajadus eriteadmiste järele, saab menetleja piirduda viitega erialakirjanduse selgetele ja ühestele tõdemustele või ka asjatundja ütlustele.⁴⁴ **Siiski ei ole kriminaalkolleegiumi hinnangul süüteomenetluses sellise asjaolu tuvastamisel võimalik tugineda internetis avaldatud veebientsüklopeedia Vikipeedia andmetele, sest selles allikas avaldatud andmete tõepära ei ole verifitseeritav: ei ole võimalik üheselt kindlaks teha autorit ja andmete päritolu.**⁴⁵

---

⁴³ Vt nt RKKKo 3-1-1-35-06, p 7.5; RKKKo 3-1-1-79-10, p 13.4.

⁴⁴ Vt nt RKKKo 3-1-1-96-11, p 7.5; RKKKm 3-1-1-89-13, p 12.

⁴⁵ RKKKo 3-1-1-23-17, p-d 18.2 ja 18.3.